

LLUITES VEINALS ENTRE ALTURA I SOGORB

Maria Mercè COSTA

Vers la segona meitat del segle XIII, els termes veïns de Sogorb i d'Altura tingueren, com molts d'altres, algunes diferències per motius d'interès comú. Ja el 1251, pocs anys després de l'ocupació de Sogorb per les tropes del rei Jaume I, les dues localitats arribaren a un pacte, el qual, tot posant límits de divisòria dels dos termes, declaraven que damunt les aigües que circulaven per ells i que servien per regar les respectives terres, correspondria a la comunitat d'Altura la primacia en aquella utilització; l'aigua sobrant seria per als de Sogorb⁽¹⁾. En canvi, el 1256, els de Sogorb obtenien del rei la llicència per dur a pasturar el bestiar pels termes del seu entorn, comprès el d'Altura, mentre que a Soborg no permetien que hi entrés el bestiar dels altres llocs⁽²⁾. Com aquestes, moltes d'altres raons podien fer que en un moment qualsevol saltés la guspira de les desavinences, que podien conduir a agressions i lluites obertes entre ambdues parts.

Amb el temps, les dues viles passaren al poder de cases senyoriales diverses. Sogorb, que el rei Pere II donà a Jaume Pérez, restà després en mans del seu gendre Artal de Luna. Altura havia estat lliurada a la casa de Xèrica. En començar el 1313, Jaume (II) de Xèrica tenia certes reclamacions contra els de Sogorb i reunia gent de la seva vila titular, Xèrica, i també d'Altura per anar a la vila veïna. El justícia i jurats de Sogorb, reunits en consell, enviaren un procurador a Bernat de Cruïlles, portantveus de procurador general a València per l'infant Jaume (primogènit del rei Jaume II). El procurador, Arnau d'Aniort, firmà de dret davant el portantveus o lloctinent sobre les demandes del senyor de Xèrica. El mateix dia, 19 de gener, Cruïlles va escriure a Xèrica i li ordenà en nom del rei que desistís del mal que es proposava de fer i que si tenia alguna reclamació es presentés a ell per tal de solucionar el conflicte⁽³⁾.

La naturalesa d'aquestes possibles reclamacions no resta clara, però hi ha algun indici per explicar-la. El 4 de febrer, el rei ordenava a Cruïlles que anés a Sogorb i inquirís

(1) V. GARCIA EDO, *Segorbe en el siglo XIII*, Segorbe 1987, p. 62.

(2) GARCIA EDO, *op. cit.*, p. 57.

(3) ACA (=Arxiu de la Corona d'Aragó), C (= Cancelleria), Processos en 4^a, any 1313. Una gran part de les nostres notícies procedeixen d'aquest procés.

sobre una baralla que hi havia hagut entre aquella població i uns moros d'Altura, en la qual tres d'aquests moriren i també hi hagué molts ferits. Els tres moros difunts foren Mahomet Peret i els germans Mahomet i Abdella Alamir. Si bé ignorem la data del fet, creiem que podria ser anterior al 19 de gener que hauria motivat les ires de Jaume de Xèrica. Cruïlles no podia fer res més que insistir en convocar-lo a la seva presència, però ell es limità a reconèixer el fet com a públic i notori i no veia la necessitat d'anar a València per tornar-ne a parlar. Llavors Cruïlles pensà a escurçar-li el camí i sortí cap a Morvedre i Sogorb, on trobà els habitants plens de por. Li pregaren que fes el possible per tal que Xèrica els donés seguretat de no fer-los cap mal, ja que havien firmat de dret. El que féu Cruïlles fou enviar una citació a Jaume de Xèrica per trobar-se en un coll, entre Xèrica i Sogorb. Així fou, i Jaume fou requerit de prestar la seguretat demanada. Ell es reservà la resposta fins a l'endemà, 21 de febrer, però només respongué que ni ell ni els seus vassalls no tenien res a dir contra els de Sogorb pel fet passat i de la seguretat, no en parlava. Davant la insistència dels de Sogorb, Cruïlles, probablement també enutjat, es presentà a Xèrica i amenaçà Jaume amb tenir-lo per contumaç si no donava la seguretat, cosa que succeí perquè Jaume no la volgué donar.

El dia 22, havent dinat, Cruïlles, que no sabia com resoldre el problema, sortí de Sogorb cap a València per aconsellar-se i pensar-ho millor. A mitja nit, a Torres Torres, li arribà una notícia ben preocupant. Les companyies de Xèrica s'havien presentat aquella mateixa tarda a Sogorb i en la barralla subsegüent havien matat vuit persones. Els de Sogorb, desesperats, li demanaven ajuda. En arribar a València, Cruïlles féu publicar el bandejament i l'obertura d'un procés contra Jaume de Xèrica, declarat contumaç. I convocà les hosts de totes les viles del regne per anar contra ell.

La por, que després d'aquest segon fet havia reclòs els homes de Sogorb dins llurs cases, d'on no gosaven sortir, féu presa, d'alguna manera, en Jaume de Xèrica. De fet, envià un procurador a Cruïlles a dir que es disposava a prestar la seguretat. Però Cruïlles volia que fos ell, personalment, el qui anés a València. Mentrestant, el mateix Cruïlles va escriure al rei i li va explicar tot el succeït; el procés podria continuar fins a la sentència si els de Sogorb, citats per ell, hi anaven i acusaven formalment Jaume i les seves companyies. En citar-los, també els donava llicència per prendre homes i béns dels de Xèrica i per procedir contra els culpables dels homicidis.

Finalment, Jaume es preparava per anar a València però una indisposició li féu ajornar el viatge fins al primer de març. Quan hi arribà, es disposà a fer el que li requerien però volia rebre també una seguretat per part dels de Sogorb i que Cruïlles desistís del procés. Aquest li respongué que no ho faria fins que ell assegurés que l'indemnitzaria per les despeses causades en la convocatòria de les hosts i pels danys que els de Sogorb reclamessin. Jaume s'hi avingué, la notícia fou comunicada a Sogorb i les hosts foren deturades.

Els de Sogorb no gosaven prendre res del senyor de Xèrica perquè 80 homes seus de cavall i 2.000 de peu seguien recorrent el terme i ells seguien amb la por. Tampoc no volien reclamar res i els semblava que no podien prestar la seguretat a Jaume sense llicència expressa del senyor de la vila, és a dir, Artal de Luna. Això no obstant, van enviar a Cruïlles un procurador, disposats a obeir-lo, si així calia. El procurador prestà la seguretat, mentre Jaume havia tornat ja a casa seva. Cruïlles li envià un notari, el qual hagué d'actuar tot sol perquè cap representant de Sogorb no volgué anar a Xèrica amb ell.

Jaume, el 12 de març, prestà la tan esperada seguretat: no faria mal als de Sogorb, a menys que ells li'n fessin.

Amb tot això, el rei havia informat de tots els fets al seu fill l'infant Jaume, el qual reuní els seus consellers a Saragossa per veure si era de raó que ell obligués Jaume de Xèrica a lliurar-li els culpables; en cas afirmatiu, aniria a València i procediria contra ells. Cruïlles li envià el procés per ordre del rei i restà en espera de noves ordres de l'un i de l'altre per actuar en punició dels malfactors⁽⁴⁾.

El 27 d'abril, l'infant demanà als de Soborg que li enviessin els noms dels difunts i els dels culpables, així com els dels qui els encobrien i dels llocs on s'havien amagat; i que li enviessin algun informador, possiblement un parent d'algun dels difunts⁽⁵⁾. Per la seva banda, féu estudiar el procés pels savis del seu consell. Ells van considerar que Cruïlles havia d'haver procedit ja contra Xèrica quan aquest es negà, en primer lloc, a donar la seguretat. I quan va rebre la notícia dels homicidis de Sogorb, havia d'haver fet una crida i havia d'haver procedit immediatament contra culpables i encobridors. En fi, l'infant procediria però no podia fer res si els de Sogorb no acusaven directament determinades persones⁽⁶⁾.

El qui tenia certs projectes, relacionats amb aquells fets, era Artal de Luna, el qual anava reunint gent per actuar contra Jaume de Xèrica. L'infant intentà una i altra vegada, sense gaire èxit, de fer-lo desistir fins que ell hagués pogut procedir com li havien aconsellat⁽⁷⁾.

No trigaren els de Sogorb, després de demanar llicència a Artal de Luna, a enviar una llista de noms per mitjà d'uns nuncis, entre els quals hi anava Tomàs de Gudar, pare d'un dels difunts. Jaume de Xèrica i alguns d'altres eren acusats d'haver fet guaita mentre un altre grup, a cavall i a peu i a mà armada, havia entrat a Sogorb i havia mogut la cruent baralla.

Els més assenyalats del grup eren:

Ennec Ortiz; Ximeno, fill del difunt Ennec López de Heredia; Pasqual López, falconer; Sanç Navarro, adalill de Jaume de Xèrica; Martí Pérez del Castellar, de Cedrelles; Sanç Martínez d'Ordués; Miquel Pérez de Ruaç (o Arruàs), lloctinent de l'acaid d'Altura; Joan Martínez Navarro; Pasqual Ramo; Gil de Liorí; Joan Fernández de los Arcos; Dídac, fill de Ferran Pérez de Resa; Joan Romeu; Garcia Pérez d'Eixea i Domènec Andreu.

Conseqüentment a la denúncia, l'infant Jaume cità Jaume de Xèrica a la seva presència dins el termini de trenta dies, ho comunicà tot al rei i emprengué el viatge d'Aragó cap al regne de València. En arribar a Daroca un escrivà reial li féu saber que el monarca l'havia enviat per obligar Luna a deixar de reunir gent, però Luna s'hi havia negat; calia que l'infant intervingués per tal de convèncer-lo. L'infant dubtava perquè volia abans deixar passar els trenta dies de la citació. Alguns prelats i nobles aragonesos volien que tornés a Saragossa i així ho va fer, esperant que Artal de Luna, novament citat, també hi aniria i arribarien a un acord⁽⁸⁾. Per bé que Artal, de moment, s'excusà, conseguiren que es reunís amb ells a Alagón i finalment va respondre que desistiria del seu projecte bel·licós⁽⁹⁾. El rei, que fins i tot havia preparat un exèrcit per tal de reduir Luna a l'obediència, acabà per

(4) ACA, C, *cartes reiales de Jaume II*, 4711 i 11238.

(5) ACA, C, r. (= registre) 351, fol. 180v.

(6) ACA, C, r. 351, f. 182v-183

(7) ACA, C, r. 351, ff. 188, 196v.

(8) ACA, C, r. 351, ff. 192v, 207v-208.

(9) ACA, C, r. 351, f. 211v.

tranquil·litzar l'infant quan li féu saber que Luna havia d'anar molt aviat a Lleida amb el mateix rei i això faria que deixés del tot les seves confabulacions amb els amics⁽¹⁰⁾.

Si bé tot semblava pacificar-se, l'infant marxà igualment a València per resoldre completament el litigi entre Jaume de Xèrica i la universitat de Sogorb. Ni hi devia haver solament la qüestió dels culpables d'homicidi, sinó que el mateix mes de març anterior Xèrica i Sogorb tenien un altre plet sobre la divisió de les aigües per regar els termes, i és possible que encara no fos acabat⁽¹¹⁾. Es presentà un gran nombre de testimonis al dels homicidis i calgué donar-los dos mesos de temps, fins al primer de setembre. El rei donava pressa, perquè volia que l'infant tornés a la cort en acabar l'afer i això s'anava allargant.

Al mateix temps, aquell juliol, arribà a l'infant la queixa dels moros d'Altura per la invasió dels de Sogorb, el gener passat, amb el resultat de tres morts. L'infant demanà a Sogorb uns síndics per seguir la qüestió⁽¹²⁾. L'agost següent, Jaume emmalaltí d'una febre terciàna que el retingué encara més a València⁽¹³⁾.

Paral·lelament al plet entre Xèrica i Sogorb n'hi havia un altre que contra Sogorb promovia el lloctinent de l'alcaid d'Altura. En efecte, aquest havia demanat al justícia i jurats de Sogorb que prohibissin l'entrada dels seus habitants al terme d'Altura, a menys que l'haguessin de travessar tot fent camí; que no hi anessin per reclamar cap deute, sinó que n'encarreguessin, com a procuradors, alguns d'Altura mateix; així mateix, si tenien alguna heretat a Altura, no podien entrar-hi a llaurar, sembrar o veremar, treballs que encarregarien a procuradors; i els únics autoritzats a entrar a la vila d'Altura eren els missatgers portadors de lletres. Tot això l'infant ho trobà absurd i inconvenient, ja que les dues viles, en aquell moment, no tenien guerra declarada entre elles. Per això, diplomàticament, va escriure Jaume de Xèrica i li ordenà que revoqués aquella carta dels seus vassalls⁽¹⁴⁾.

Però l'infant no va poder esperar el resultat de les seves gestions. S'havia anat restablint i calia obeir el manament del rei, que el cridava a prop seu. Així, a primers de setembre encomanà a Bernat de Cruilles la continuació i acabament de les causes entre Sogorb i Jaume de Xèrica i entre Sogorb i Altura, i es disposà a marxar de València⁽¹⁵⁾.

Al cap de gairebé un any, i precisament el 28 de juliol de 1314, va tenir lloc el que sembla l'últim acte de totes aquelles qüestions. Jaume de Xèrica presentà al rei una lletra on constava que els familiars dels vuit difunts de Sogorb, que havien denunciat a l'infant els que ells creien culpables dels homicidis, havien decidit de perdonar-los i de perdonar també el mateix Jaume, acusat per damunt de tots. Les raons eren diverses: per evitar més mals i escàndols; perquè els semblava més útil el perdó que seguir amb les acusacions; per evitar també més despeses i treballs; per obtenir la benevolència de Jaume i, en fi, per amor de Déu. Per tant, el senyor de Xèrica no podia fer altra cosa que demanar al rei que fes el mateix envers ell i tots els inculpatos. I obtingué la remissió total⁽¹⁶⁾.

Aquesta història ha tornat a la llum perquè hem cregut d'un cert interès la coneixença d'una sèrie de noms dels antics habitants de les terres de Castelló. A part dels que ja hem

(10) ACA, C, Varia 341/F, f. 5v-6.

(11) ACA, C, r. 151, f. 117v-178.

(12) ACA, C, r. 351, ff. 227v, 228v-229, 238.

(13) ACA, C, r. 351, f. 247v.

(14) ACA, C, r. 351, f. 258-258v.

(15) ACA, C, r. 351, ff. 261v-262, 262, 262.

(16) ACA, C, r. 211. 198-198v.

esmentat d'Altura, hem trobat els de les vuit víctimes de les lluites de Sogorb i els dels familiars respectius que van atorgar el perdó. Figuren en el document que afegim en apèndix i són els següents:

Difunts

Domènec Gil de Calatayud
Pere Martínez Esquerdo
Pasqual Pérez de Terol
Pere Torredan
Bertrandet de Torre, fill de Pere
Domènec de Gudar
Apariciol de Benefar
Miquel d'Ateca, fill de Domèric

Familiars

Joan Gil de Calatayud, germà, tutor de Joa-
net, Garciola i Marcela, Fills del difunt.
Salvador de Lusía, cosí, tutor de Domènec,
Pere i Sança, fills del difunt.
Maria, muller, mare de la difunta Pasqualeta,
filla i hereva del difunt.
Domènec Torredan, germà, tutor d'Agatella i
Joaneta, filles del difunt.
Pere d'Alòs, oncle.
Tomàs de Gudar, pare.
Ramon de Benefar, pare.
Llorenç d'Ateca, germà.

APÈNDIX

1314 juliol 28, València.

Jaume II atorga la remissió total a Jaume de Xèrica i els seus vassalls, acusats de la mort de vuit habitants de Sogorb, ja que abans els han perdonat els familiars dels difunts.

Nos Jacobus et. Viso quodam instrumento publico nobis hostenso pro parte vestri nobilis et dilecti nostri Jacobi domini de Exerica per quod nobis constitit quod Thomas de Gudar, Dominicus Torredan, Salvator de Luisa, Maria uxor Paschasii Petri de Turolio, Petrus de Alos, Raimundus de Benafer, Laurencius de Atheca, Johannes Egidii de Calatajubo, vicini Sugurbii, qui accusaverant coram inclito infanti Jacobo, karissimo primogenito et generali procuratore nostro vos dictum nobilem Jacobum dominum de Exerica et inculpaverant etiam Eximinum filium Enneci Luppi de Heredia, Sanccium Navarro adalillum vestrum, Martinum Petri de Castellario, Sanccium Martini d. Orduos, Michelem Petri de Ruaç, Johannem Martini Navarro, Paschasium Ramo, Egidium de Lihori, Johannem Ferdinandi de los Arcos, Didacum filium Ferdinandi Petri de Resa, Johannem Romei, Garsiam Petri de Exea, Paschasium falconerio et Dominicum Andree de morte personarum infrascriptarum videlicet dictus Thomas de morte Dominici filii sui et dictus Dominicus Torredan frater Petri Torredan nomine proprio et etiam tutorio Agatelle et Johannete filiarum pupillarum dicti Petri Torredan de morte ipsius Petri Torredan, et Salvator de Luisa consobrinus Petri Martini Esquerdo quondam nomine proprio et tutorio Dominici et Petri ac Sanccie pupillarum filiorum legitimorum et heredum predicti Martini Petri Esquerdo de morte ipsius Petri Martini Esquerdo. Et Maria uxor Paschasii Petri de Turolio quondam materque Paschaleta defuncte filie legitime et heredis Paschasii supradicti de morte ipsius Paschasii, et Petrus de Alos avunculus Bertrandeti quondam de morte ipsius Bertrandeti, et Raimundus de Benefar pater Aparicioli quondam de morte ipsius Aparicioli, et Laurencius de Atheca frater legitimus et heres Michelis de Atheca quondam de morte ipsius Michelis, et Johannes Egidii de Calatajubo tutor Johanneti,

Garciole et Marcelle pupillorum filiorum et heredum Dominici Egidii de Calatajudio quondam de morte ipsius Dominici fratris dicti tutoris, et quilibet eorum pro se et suis nominibus quibus supra ob remedium animarum dictorum defunctorum et suarum et ad evitandum malum et scandalum quod posset subsequi et eminebat futurum, considerantes quod longe utilius erat eis et pupillis accusationem et inculpacionem quam contra vos dictum nobilem fecerant et alios supradictos et contra quoscumque alios de necibus dictarum personarum inculpato remittere et diffinire quam acusare et accusationes prosequi easdem propter vitandas expensas intollerabiles labores et pericula atque dampna que eos opporretet propterea sustinere et ut captarent benivolenciam vestri nobilis supradicti et specialiter et precipue ob reverenciam Domini Nostri Jhesuchristi qui mortem suam perpeccit, ex certa sciencia, non vi nec metu coacti nec dolo inducti nec modo aliquo circumventi set sponte et gratuita voluntate absolverunt et diffinierunt vobis dicto nobili et omnibus aliis supra nominatis accusationem quam contra vos et eos fecerant vel possent facere vel movere racione predicta et contra quoscumque alios qui culpabiles essent in morte personarum ipsarum et possent proinde acusari vel denunciari, prout hec et alia in dicto instrumento publico lacius vidimus contineri. Idcirco ad humilem supplicacionem nobis factam pro parte vestri nobilis Jacobi domini de Exerica antefati remittimus diffinimus ac etiam relaxamus vobis et aliis supranominatis et quibuscumque aliis qui de necibus personarum predictarum inculpari possent omnem petitionem, questionem seu demandam et omnem penam civilem et criminalem quam vos vel nostri possemus facere, movere seu infligere contra vos et predictos et bona vestra et eorum racione accusationis, inculpacionis aut denunciacionis contra vos et predictos facturam vel que possent fieri in futurum de necibus personarum predictarum. Ita quod per nos seu alium nomine nostro vos et supradicti aut vestri seu bona vestra et eorum non possitis decetero racione predicta impetri seu etiam conveniri nec possit vobis aut eis propterea fieri aliqua peticio vel demanda nec imponi pena aliqua vel infligi. Hanc autem remissionem, diffinicionem et relaxacionem per nos et nostros facimus vobis et vestris ac suprascriptis et eorum successoribus sicut melius dici et intelligi potest ad vestrum et eorum comodum et sanum intellectum, vobis tamen et personis predictis facientibus civiliter racione predicta querelantibus de vobis justicie complementum. Mandamus itaque per presentem universis et singulis officialibus et subditis nostris presentibus et futuris quod presentem remissionem, diffinicionem et relaxacionem nostram firmam habeant et observent et faciant inviolabiliter observari et contra eam non veniant nec aliquem contravenire permittant aliqua racione. In cuius rei testimonium presentem cartam fieri et sigillo nostro pendenti jussimus sigillari.

Datum Valencia quinto kalendas augusti anno Domini millesimo CCC^o quartodecimo.

Egidius Petri mandato regis facto per Petrum
Boyl magistrum racionalem.

ACA, Canc., r. 211, f. 198-198v.